

המשטר בצבא

(דמוקרטיה ומשמעת)

אחרת הן משמשות כיסוי מילולי נוח — כיסוי ל-
מציאות השונה מהן. על כן אטפל ברשימתי בדברים
הנוגעים למשטר בצבא ולהגשמתו במציאות היום-
יומית.

ראשית, ברצוני להבהיר ענין אחד שבטשטוש-
תחומים. רבים מערבבים את מושגי המשמעת מזה,
והרוח הרמה ("מוראל") — מזה. במלחמת-העולם
הראשונה היתה המשמעת הגורם המכריע; ואילו
במלחמת-העולם השנייה — ובמלחמת-השחרור של
ישראל — היתה הרוח הגורם המכריע; ובכל התמו-
דות עתידה יהיה הכרח רב יותר ויותר בקיום רוח-
רמה. "משמעת" — מובנה ציור, שגרתיות, פעילות
מוסדת, אחידות ומרות הממונה; המושג "רוח-רמה"
כולל את אלה, אולם עם זאת שם הוא דגש-יותר
בתופעות כמו התלהבות, יוזמה, התקפיות, אומץ-לב
מוסרי ובטחון במנהיגות. כאשר שני מושגים אלה

קראתי בעיון רב את המאמר "משטר בצבא" (*);
ועם תום הקריאה מצאתי לנכון להעלות בכתב את
המחשבות שעלו בי אגב קריאה. לאמיתות-של-דבר,
צריך היה לשנות את שמו של מאמר ולכנותו
"על משטר בצבא" — שם ההולם מאמר אשר הנו
"מופשט", הגדרתי הסברתי וכללי — ואינו קשור
לנקודות-תבערה שבמציאות היום-יום של צבא מסו-
ים. אין הערותי מכוונות דוקא אל ההגדרות שבמאמר
או אל הציטטות המובאות בו. אלו אינן עומדות ל-
יכות. מה שעומד לויכוח הוא המציאות: — דהיינו,
התבצעותו של המשטר שעליו מדובר. כי הלא כבר
אמרתי: הדברים שברצוני לכתבם עוסקים במצב
המשטר-בצבא ואילו המאמר הנ"ל מטפל בנושא מופ-
שט, "הגדרתי" — וע"כ היה ראוי לו השם "על ה-
משטר בצבא". אכן, לגבי חיי יום-יום יש להגדרות
ערך אך ורק במידה שהן משקפות נאמנה את הקיים;

(*) ראה "מערכות" חוב' ק"א.

רקטות מונחות סוריות? / (סוף סעף 84)

ונתן נשיאה של סוריה דאז באמצעות אנשי הקישור שלו (שאמבור, בטריפולי שבסוריה, ופיארוז, בג'נבה שבשבי-
צריה) עם מספר מומחי-רקטות לשעבר גרמנים יועצים, אשר אחזים מהם היו נאצים.

המרי"מ הממושך התנהל במשך כל קיץ שנת 1951, ובסתימו של אותה שנה קיבלו על עצמם 12 מומחי
רקטות גרמנים, תחת הנהלתו של מי שהיה בשעתו ראש המחלקה הכימית של מפעל הרקטות B.M.W. במינכן,
האמזאג, לעבוד בשביל ממשלת סוריה.

עבודות ההכנה הראשונות בוצעו זמן קצר לאחר מכן בשווייטגרט. חלקים שונים, שניתנו להרכבה אח"כ,
הוזמנו מפירמות גרמניות — אשר יצרו אותם ושלחום לסוריה. ההכנות היו כה סודיות, והחלקים השונים שהוזמנו
יוצרו ע"י פירמות כה בלתי קשורות זו בזו, עד שמרובן נעלמה הכליחה הסופית של ההזמנה. "התכנית-הרקטית"
שטופחה ע"י הסורים נתכונה לפתח בסוריה גופה את היכולת לייצר רקטות ארטילריות בייצור המוני, וכן לייצר
בה רקטות מונחות-מרחוק חודרות-שריון. חדישות ביותר, לשימוש נגד מטרות נעות ונגד מטרות קרקע נייחות.
"כך נוצרה" — לדברי "אופבאו" — "בג'אפור שאינה רחוקה מדמשק, תחנת ניסיונות רקטית חדישה ביותר.
ב-1954 נערך ע"י המטה הכללי הסורי מפגן גדול שבו הוצגו הרקטות אשר יוצרו עד אז. נכחה משלחת של המטה
הכללי המצרי, בה השתתף בין השאר גם אחיו של מי שהיה אז נשיא המדינה המצרית, נאגיב (מאו פותחו ניסויי
הרקטות פיתוח נוסף)".

והעתון מוסיף: "אין ודאי צורך להצביע נוספות על כך מה גדולה סכנתן של הכנות סוריות אלה, שיש בהן
להצדיק את קריאת העזרה המתמדת של ישראל למתן נשק-מגן ומטוסים חדישים".

אולי הדבר המענין ביותר שבסיכום זה, המתפרסם בעמוד השער של השבועון הג'ניורקי, הם התצלומים
שבו, ואלו הכתובות והצייונים אשר אליבא-ד"אופבאו" מגדירים את משמעות התצלומים ואת מקומותיהם:

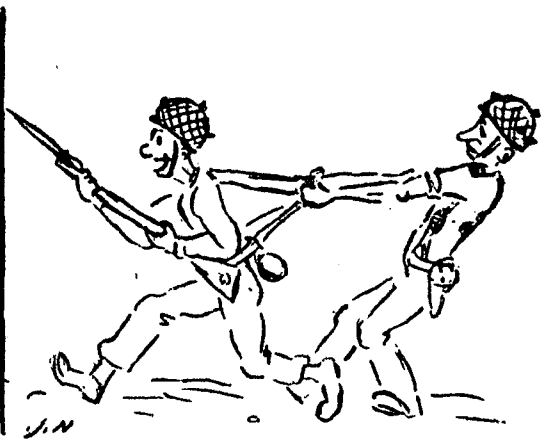
למעלה — הקיטה ארטילרית מוצגת על מתקן השיגור שלה ליד אבר-שאמאת.

באמצע — רקיטה מונחתית נגד-שריונית, מוצבת לירי, ליד ג'אפור.

למטה — המראה הכללי של תחנת הניסויים הרקטית בג'אפור, בקרבת דמשק.

חיילים המחכים שמישהו יגיד להם מה לעשות

חיילים גדושי יזמה או

למידת-חומו של ה"חולה" אפשר למצוא בכך שיתנו בידי הרופא מספר רב של טבליות המורידות את החום באופן מלאכותי — במקום לטפל בגורמי ה"מחלה. כאשר מתברר לו למפקד כי לא ניתן להרחיב סמכויותיו לפי החוק — הריהו מבקש שינתנו בידי המפקדים-הגמוכים — סמלים — סמכות להטיל מה"שגקרא "תרגול נוסף". כאשר אתה בודק את המקרים שבדעתו ליישם אליהם את ה"תרגול הנוסף", אתה מוצא שהתרגול הנוסף בא כתחליף לעונשים שצריך היה להטילם על עוברי-עבירות ביחס לתקנות-החוק. או לפקודות שקיימות באותה יחידה. למעשה, מקטין הוא על ידי זה את התעסקותו בעבירות-המשמעת — שרק הוא, כשופט-יחיד יכול לטפל בהן — ומעביר אותה, תחת השם "תרגול נוסף", לאלה הכפופים לו. אין ה"תרגול הנוסף" יכול לבוא במקום קיום-בפועל של החוק. בקיום-החוק חייבים כולם. יש ואפשר להחמיר בכך, ואפשר להקל, הכל לפי המסיבות — אולם אי אפשר להנהיג "תחליף" לשימת החוק.

אכן, מכל הדיון הזה דבר אחד מתברר : — רמת-המשמעת יש והיא ירודה. כדאי, על-כן, לעמוד על הגורמים המביאים למצב כזה ועל הדרכים לתיקונו — במקום להגדיל את מערכת-העונשים, אשר לרוב גם כושר-המניעה שלהם אינו רב ביותר.

כי אין העונשים יכולים לבוא במקום חינוך נכון — אותו חינוך-נכון שהמפקד — הוא-הוא החייב לתיתו לאנשיו — אלא, במקרה הטוב ביותר יכולים הם לחזק חינוך זה. יש ושומע הנך מפקדים האומרים, שחייל צריך לפחד מבית-הסוהר, או-אז יהיה צייתן ; האם לא יותר טוב היה ש"יפחד" ממפקדו ? כי ע"י כך הן היו נמנעות עבירות בכלל ! המלה "פחד" אינה נעימה לאוזן, ואף לא לגמרי הולמת כאן. נדמה לי שהביטוי הנכון צריך להיות שהחייל "ירא" את

מצויים-למעשה, מהוים הם את הרקמה המוראלית (דהיינו — הרוחנית-הגנפית), שהיא הנכס היקר ביותר של צבא. רקמה מוראלית זאת — רק היא יכולה להביא חיילים לירי כך שיהיה ביכולתם להטי' תכן, להלחם כשהם מבודדים, לגלות יוזמה, להלחם בעילות, לבצע הכל בסבילות — וכל זאת אף ב"תנאים שבהם אין פיקוחו-של-הממונה קיים. להשיג כל אלה — יש ביכולתה של רוח-רמה יותר מאשר ביכולתה של משמעת-בלבד ; הרי זהו ההבדל בין גייסות וחיילים אשר תמיד מחכים שמישהו יגיד להם מה לעשות, או אף ממשיכים לעשות את מה שהורו להם לעשות (סוג גייסות אשר תמיד עלולים הם להיות מופתעים) — לבין גייסות וחיילים גדושי יוזמה עצמית, הפעילים בכל מצב.

ועוד אי-הבנה אחת, המביאה אף לידי מבוכה, חשוב כי נבהיר כאן. יש סבורים כי ה"מוראל" מוש-תת על האידיאל "להיות-מפסוט" ולא היא. אדרבא ; חיים קשים ומשמעת חמורה הם המביאים למוראל גבוה. בקבוקי "טמפו" קר, משכורות גבוהות ומדים רבי-רושם — לא-הם היוצרים את הרוח-הרמה. אם ישנו מוראל גבוה — עלולים אלה לשמש לו, לכל היותר, ביטוי חיצוני.

לעתים אתה שומע מפקד המציין כי רמת המש-מעת אצלו היא טובה, ובאותה נשימה הוא מונה מקרים של סירוב למלא פקודה ; או שהוא מתלונן על כך שיש ביחידתו הרבה משפטים. כאשר אתה מנסה לברר עם אותו מפקד מה הם הדרכים להתגבר על מצב זה, מכוונים דבריו לכך שהחוק צריך להיות חמור יותר, או שיש לתת למפקד סמכות-הענשה רחבה-יותר ; ולבסוף — שבית-הסוהר צריך להיות קשה יותר. כאילו חושב אותו מפקד כי את התקנה

מפקדו. לפי המשמעות של המלה ב"משלי" (י"ב 2), בספר איוב (א), בספר-שמות (י"ח), ושוב ב"משלי" (י"ג), "לירא" — אין כאן משמעותו "לפחדו, אלא "להיות ממושפע ונאמן".

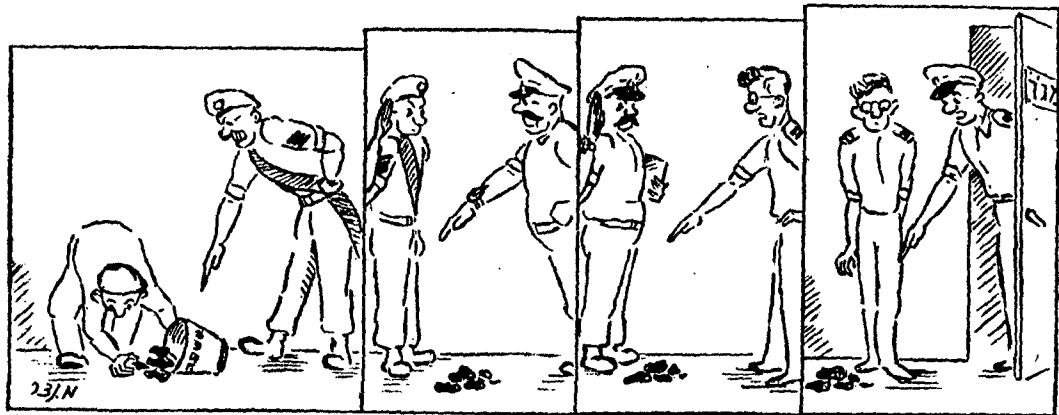
מדוע יקרה ואין החייל ירא את מפקדו? הסיבות נעוצות, לדעתי, בתופעה בצבא, שאפשר לקרוא לה פסאודו-דמוקרטיה; והיא נובעת מהסברה וישימה, לא-נכונות הניתנות לעתים לעובדה שהמטור ב-מדינתנו הוא דמוקרטי, ומן התפישה המוטעית שלו לעובדת היותנו צבא עממי, מעצם היותנו צבא-שירות-חובה. עם היותנו חיים במטור הדמוקרטי של המדינה ועם היותנו צבא-חובה עממי — אך אי-הבנה היא לתת על הנהוג בחוג הצבא אצטלה ה-אומרת כביכול כי אותו צבא הוא עצמו גוף בעל מ-טר דמוקרטי. הצבא הוא צבא-דמוקרטי כאשר הוא צבאה של מדינה אשר מטרה הוא דמוקרטי. אולם גם בצבא כזה המטור שבתוכו אינו דמוקרטי.

צינור-הפיקוד בצבא מושחת על היארכיה של דרגות, וכל דרג שבה הנו מרכז של סמכות ואחריות. היארכיה זו הנה עיקרון ארגוני לצבא; ואף בצבא-חובה של מדינה בעלת מטור דמוקרטי אין עיקרון-ארגוני זה ניתן לשינוי. ההבדל שבין האנשים המשמ-שים בדרגים השונים של צינור או "סולם" הפיקוד מתבטא בצורה-החיצונית של דרגות, ורק ע"י הדרגות ניתן לבטאו — כי ה"הן המשמשות ביטוי לגונוי-ההבדל האחרים, בשטחים השונים ואילו כל צעד אשר יביא לפגיעה בצינור-הפיקוד — ויהיה תחת אצטלה זאת או אחרת, כגון "דמוקרטיה", "צבא עממי", "חברות" וכו' — אי-אפשר שלא יערער את ההיארכיה; ועמה — את המשמעת ואת הצבא. בכל דרג אחראי המפקד הממונה לפי החוק —

ורק המפקד הממונה לפי החוק — כלפי הממונים עליו, ורק כלפי הממונים עליו. אחראי הוא לכוננות-לקרב, של הכפופים לו לנאמנותם ולאימונם. והרי זהו מצב שבו יכול כל איש בצבא להיות כפוף אך ורק לממונה אחד, ורק כלפי הו-הוא האחראי. הוא מפקד אחראי בפני אלה הכפופים לו, אולם אחראי ואחראי הוא גם על כל מה שהללו עושים. יש לעקוד מן-השורש כל נסיון לערער את סמכות ואחריות אלו כגון בנפיונות של עקיפת מפקד, דיווח של "שוק-שחור", אותו דבר המכונה "להסתדר" וכו'; כי סופו של ערעור כזה להביא לידי פגיעה בכושר-הלחימה.

מפקד חייב לעמוד לביקורת על כושר הביצוע שלו, אולם ביקורת זאת תיערך אך ורק ע"י מפקדו, ושל לא בפני אנשיו, כדי שלא להעמיד מפקד בפני הצורך לזכות בפופולריות אצל אנשיו. שהרי המפקד אינו חייב באחריות כלפי אנשיו, היות ולא מהם קיבל את האחריות ואת הסמכות; ובאותו רגע שמפקד מוצא עצמו זקוק לפופולריות מצד אנשיו, כמשענת לו, או שהוא מוצא עצמו זקוק לקבלת "הסכמתם" לפקודותיו — נמצא הו-עצמו שובר את צינור-הפיקוד, והתוצאות הן אובדן משמעת.

ועוד תופעה נוספת מביאה, בחיי יום-יום, לטש-טוש הגבול הצר — אך העמוק — בין "סמכות" לבין "חברות". גשתרש נוהג של "טפיחות על כתף", ושל פמיליאריות בצורות שונות בין בני דרגות שונות; ועשוי להתקבל אצל בני-אדם הרושם, שנוהג מעיד-זה בצירוף רישול בהופעה-החיצונית, ולזול בדייקנות ובכללי שמירת רכוש — וכן בתוספת ביטויים ה-נהוגים אצל "החבריא", כמו "דחילק", "מעליש", "יהיה בסדר" ו"הג'מעה על הגובה" — גותן ביטוי לעממיות הצבא.

צינור הפיקוד מושחת על היארכיה של דרגות

השתורש נהוג של טפיוחות על הכתף

חמש בסמכות ואינם נוטים לקבל אחריות מרצון — ומבכרים להשלים עם עונשים על מקרי התרשלות הבאים עקב נהגם נוהג מעין זה באנשיהם. אולם בזה עדיין לא חם הענין. מתפתחת שיטה של מתן פקודות בצורה של „בקשות“ עם שימת דגש מוגזם על „שכנוע“ — ושוכחים לעתים די קרובות כי יש בצבא הכרח לאלץ אנשים לעשות דברים שעליהם לעשותם. זאת ועוד. במצב כזה מתקשים מפקדים לתת (ויש ואף נמנעים מלתת) לאנשיהם פקודות בלתי-נעימות, פן תפגענה פקודות כאלה בפופולריות הרגעית שלהם; כן נמנעים הם מלגזור באנשיהם על מעשים המחייבים גערה. מתפתחת דרך ניהול-יחידה שאינה דורשת מאנשיו של אותו מפקד אלא ביצוע-מינימום; ועם דרך-ניהול כזו באות שבירת המשמעת, ופגיעה חמורה ב„מוראל“. אך גם בזה טרם נגמר הדבר. במצב כזה ימצאו מפקדים המעבי-רים את האחריות לפקודות לא-נעימות על שכם מפקדם. ונמצא, שבמצב מעין זה סובלים האימונים, משום שאינם אינטנסיביים, כדרוש, ואף אין אופיים אגרסיבי דיו — אלא יותר ויותר הופכים הם מיכ-גיים, כמתנהלים משום „מישהו מלמעלה“ הורה להתאמן.

התוצאות הסופיות עלולות אולי להיות מרחיקות-לכת — הרגשה לא-טובה; „שירות לא-כדאי“, העדר ביטחון, נטיה לעבוד פחות ולקבל יותר, תחושה שעצלות משתלמת, שאין נענשים על עבירה, דיווח לא-נכון; והנוק העיקרי — התפוררות ה„רקמה“ המוראלית של היחידה. ההרגשה שאין הצבא מק-צוע-מש, או אף דרך-בחיים, אלא תעסוקה בלבד — קשורה אף היא, בדרך סמויה, במצבים מעין-אלה. אם נקיים בקפידה את עיקרון-היסוד של ארגון צבא, ונפריד בין הסמכות והחברות (כפי שמבטא זאת פתגם אנגלי צבאי ישן, האומר:

“on parade—on pa ade; off parade—off parade”
 דהיינו בערך: — „במסדר — מסדר; בחופש — חופש“) — נראה שהמשמעת (שהיא ביסודה ציות) והרוח-הרמה, (המתבטאת בעיקרו-שלי-דבר, ביומה) תוכלנה להיות מהגבוהים-ביותר; והלא מאלה נובעת איכותו של עם-לוחם.

„קצין ותיק“

אכן, כל אלה אינם, לאמיתו-שלי-דבר, בגדר ביטוי לצבא דמוקרטי ועממי — אלא תוצאה של טשטוש הגבול (בין שבהכרה או שלא-בהכרה) בין הסמכות, מזה, לבין „חברות“, מזה, והתוצאה מכך היא התפת-חות של החזיון „שמור לי — ואשמור לך“, וכיו-ב. אך ההבדל שבין סמכות לחברות — גדול. חברות, כשלעצמה, אין בה כדי להכין את היחידה לקרב; בעוד שסמכותו של המפקד עושה כן.

והנה, התוצאות מטשטושם של תחומים אלה הן תחילה סמויות, לרגע-חולף אף נעימות; אולם כאשר הן מתגלות — הרי הצורה שהן לובשות היא משמעת ירודה, או העדר משמעת. תוצאות אלו הן מגרעות אשר רבה ביותר חומרתן להכליתיותו של צבא. כתוצאה מהן מוצא אתה ברוב מקרים שכאלה מפקד אשר נע-ועובר מקיצוניות אחת לקיצוניות הפוכה; פעם נשען על חברות; וכאשר נכשל בנסיונו לכבד דבר על-סמך חברות והחלטת-הרוב של „חבריו“ — עובר הוא לשימוש בחוק, כי אחרת לא תושג ה-משימה. ואז מתבטא לרוב השימוש בחוק בנקיטה ב„שיטות חריפות“. בשפה-המדוברת נקרא הדבר „דפיקות“, לחץ ואיומים. אין כאלה להריסת רוח-יחידה, בטחון-איש, הרצון להעזי ולהשליך-הנפש מנגד — ואף יראת המפקד. „שיטות“ כאלו עשויות להביא לידי פחד מהול-במרדנות וסחיטות. במקרה כזה עלול היה ביצוע המשימה להשען על הפחדה, בתי-סוהר, ענשים ו„תרגולים נוספים“.

במצב זה נמנעים מפקדים מללמוד כיצד להש-

המשמעת והרוח הרמה —

בצירופן מקור-עוון של עם לוחם